

УДК 811.111'42

**ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ДИСКУРСУ МЕРИТОКРАТІЇ**

Семенюк І.С.

Бази суміжних дисциплін містять велику кількість релевантної інформації, яка потребує серйозного лінгвістичного переосмислення, систематизації та узагальнення. Становлення єдиного міждисциплінарного знання нового типу дає можливість розглядати меритократичний дискурс в максимально широкому діапазоні, який охоплює всі історично значимі трактовки.

Ключові слова: меритократичний дискурс, міждисциплінарні знання, концептуалізація дискурсу.

Базы смежных дисциплин содержат большое количество релевантной информации, требующей серьезного лингвистического переосмысления, систематизации и обобщения. Становление единого междисциплинарного знания нового типа дает возможность рассматривать меритократический дискурс в максимально широком диапазоне, который охватывает все исторически значимые трактовки.

Ключевые слова: меритократические дискурс, междисциплинарные знания, концептуализация дискурса.

Related disciplines database contains a large amount of relevant information which requires serious linguistic reconsideration, systematization and generalization. The formation of a single new type of interdisciplinary knowledge makes it possible to consider meritocratic discourse in the widest range covering all historically significant interpretations.

Keywords: meritocratic discourse, interdisciplinary knowledge, discourse conceptualization.

В останнє десятиліття XX століття відбулося становлення когнітивно-дискурсивної парадигми, тематично оформилися її наукова проблематика та напрями, пов'язані з пізнанням світу, вивченням характеру обробки і способів експлікації інформації, яку отримує людина, зокрема у дискурсі. Діалектика розвитку сучасної гуманітарної думки призвела до значної дезінтеграції науки про мову в її класичному розумінні і дала серйозний привід для роздумів щодо становлення єдиного міждисциплінарного знання нового типу. Інтеграція соціально-гуманітарних наук відбувається на базі людської мови завдяки унікальності останньої. Відображаючи об'єктивну реальність, мова дає можливість людині пізнати не лише навколишній світ, але й саму себе, як невід'ємну частину цього світу [1, 2, 4].

Така переорієнтація лінгвістичних пошуків на вивчення функціональної сторони мови призвела до розвитку різних суміжних галузей лінгвістики, розширивши предмет дослідження, що стимулювало розвиток інтралінгвістичних проблем взаємодії психолінгвістики, соціолінгвістики, соціолінгвістики, етнолінгвістики, прагмалінгвістики, герменевтики, синергетики і антропології. Лінгвістика, за певних умов, відіграє вирішальну роль в філософському осмисленні буття і гуманітарної проблематики в цілому [5; 6 с. 7].

Однією з таких умов – об'єднання різних шкіл та напрямків, у тому числі плідних ідей структуралізму, постструктуралізму та постмодернізму з метою створення цілісної лінгвістичної теорії, яка б систематизувала сучасні міждисциплінарні знання про мову. Бази суміжних дисциплін містять велику кількість релевантної інформації, яка потребує серйозного лінгвістичного переосмислення, систематизації та узагальнення. Це завдання повністю

співпадає з постмодерніською перспективою пізнання «вислизуючої» реальності, з метою вивчення всього що вона містить, «ухватити» та «втримати» більше в меншому, а менше в більшому. Інший принциповий підхід постмодернізму – визнання першорядної ролі знакового ряду, що дає можливість описати дискурс з двох позицій – прагматики *відображення* та прагматики *поведінки* [6 с. 12-15]:

- дискурс як *пізнавальний* знак – індивідуально продукована діяльність та соціальна поведінка, що передбачає вивчення ролі інформації в пізнавальній діяльності як індивіда, так і соціуму в цілому;

- дискурс як *синтагматично* зв'язаний знак – історична діяльність, відкрита для інтерпретації. Оскільки зміст інформації залежить від міжтекстових лінійних взаємодій і інтерпретується завдяки включеності інформаційних сегментів в відібрані та зафіксовані соціумом текстові секвенції або ланцюжки. Тракткування змісту кожного інформаційного сегменту різниться від індивіда до індивіда;

- дискурс як *парадигматично* зв'язаний знак – розглядається як закрита діяльність, що визначається певною системою, оскільки зміст інформації залежить від міжтекстових системних взаємодій і прочитується з позицій соціальної значимості в певних текстових полях. Індивід обирає лише соціально визначених парадигм тексту.

Отже, дискурс розглядається в максимально широкому діапазоні, який охоплює всі історично значимі трактовки дискурсу. Дослідження дискурсу крізь призму трихотомії *функція-репрезентація-діяльність* дає можливість різнопланово дослідити важливе для нас поняття - *дискурс меритократії*.

З позиції казуально-генетичної моделі [6] поняття дискурсу розглядається як діяльність, феномен і функція одночасно. Дискурсивна діяльність обмежується соціально-орієнтованими мовленнєвими проявами, феномен дискурсу

розглядається як результат соціально-орієнтованої мовленнєвої діяльності, де головною функцією дискурсу є функція орієнтації та організації.

Дискурс меритократії розглядаємо як сукупність соціально-диференційних дискурсів соціума: дискурса освіти, політики, економіки, влади, контрдискурсії, публічної риторики, закріплюючих сталу систему суспільних відносин, або їх дестабілізуючих.

Інший вузол термінологічних пов'язань стосується саме рис меритократичного дискурсу, що зумовлені соціальною природою мовної взаємодії. За словами Фейрклафа, «мовні явища є соціальними в тому сенсі, що коли люди говорять або слухають, пишуть або читають, вони роблять це соціально зумовленими й соціально впливовими способами». Навіть спілкуючися цілком приватно, в родинному колі, люди вживають мови відповідно до суспільних конвенцій, які регламентують стосунки в родині, і водночас таким уживанням допомагають підтримувати (чи, якщо порушують, змінювати) ці конвенції [3 с. 53; 9 с. 23].

Теза про таку взаємозалежність - *зумовленість* дискурсу суспільними стосунками та його важливу роль у *творенні* цих стосунків - є підставою розглядати меритократичний дискурс як форму соціальної практики, а саме конститутивної.

Концептуалізація дискурсу як конститутивної суспільної практики ґрунтується на уявленні про те, що мовленнєвий акт є міжособовою взаємодією, учасники якої, вимовляючи або пишучи слова й речення, водночас виконують певні дії, спрямовані на комунікаційних партнерів: повідомляють, запитують, обіцяють, погрожують тощо. Маючи намір справити на партнерів такий чи інший вплив, кожен учасник акту вдається до певних *дискурсивних*

стратегій здійснювання цього наміру [8 с. 208; 9 с. 9].

Здійснюючи одне на одного вплив, учасники дискурсивного акту вступають у певні *стосунки* між собою. Поряд із передаванням інформації про себе та довколишній світ, це одна з найважливіших функцій мовної взаємодії між людьми [10 с. 187].

Важливе місце в меритократичному дискурсі посідають також *владні стосунки*. В найзагальнішому філософсько-соціологічному окресленні *влада* - це здатність актора (людини, групи, структури) здійснювати зміни в зумовленому зовнішніми щодо нього чинниками перебігу подій або, інакше кажучи, здатність досягати поставленої мети, незважаючи на перешкоди [1 с. 56-57].

Ця здатність виявляється у стосунках з іншими акторами, з існування яких передусім і пов'язані зовнішні чинники та перешкоди. В суспільних науках, а підхіднім впливом і в соціально орієнтованому аналізі дискурсу, *влада* найчастіше розуміють як здатність *контролювати* дії інших, що означає асиметричність стосунків: одна людина чи група має більше влади, ніж інша [11 с. 97]. Коли ця асиметрія є систематичною, тобто окремі актори усталеним чином наділені владою, яка для інших залишається майже недосяжною, то можна говорити про *панування* (або *домінування*) [3; 12 с. 59].

Конститутивна роль дискурсу виявляється не лише щодо індивідуальних ідентичностей, а й щодо колективних. Типізуючи повторювані дії інших та свої власні, люди пов'язують певну поведінку в певному контексті з певним типом осіб, що їх вони залічують до окремої групи чи категорії. Індивідуальні типізації узгоджуються в дискурсивній взаємодії між їхніми творцями та під впливом інституційних дис-

курсів, що накидаються суспільству єдині класифікаційні зразки й таким чином поширюються без узгоджування поза межі безпосереднього спілкування між людьми. Це означає, що люди не *мають* ідентичності, а ідентичність постає у практиках, котрі *їх творять, запроваджують, здійснюють*, - [тобто] ідентичність є ідентифікацією, результатом соціально зумовленої семіотичної діяльності [7 с. 205].

Отже, можна сказати, що й індивідуальні, й колективні ідентичності не є непорушними біологічно закоріненими сутностями, а історично й контекстуально специфічними соціально-дискурсивними конструктами.

Література

1. Енциклопедія політичної думки/ За ред. Девіда Міллера // Пер. з англ./ – Київ: Дух і Літера, 2000 – 472 с.
2. Кунцевич С.Е. Лингвистическое моделирование современного военно-политического дискурса / С.Е. Кунцевич. – Минск: МГЛУ, 2006. – 235 с.
3. Кулик В. Дискурс українських медій. Ідентичності, ідеології, владні відносини / В. Кулик. – К.: Критика, 2010. – 653 с.
4. Левицкий А.Э. Предпосылки к функциональной переориентации языковых единиц / А.Э. Левицкий // Международный конгресс по когнитивной лингвистике: Сб. мат-лов 26-28 сентября 2006 года. – Тамбов: Узд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2006. – С. 61-63.
5. Представление и использование знаний / Под ред. Х. Уэно, Т. Коямо, Т.Окомото. - М.: Мир, 1989. –205 с
6. Ухванова-Шмыгова И.Ф. Методология исследований политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа

общественно-политических текстов/ И.Ф. Ухванова-Шмыгова. – Минск: Букинист, 2000. – 736 с.

7. Blommaert J. Discourse: A Critical Introduction / J. Blommaert. – Cambridge: Cambridge University Press. – 300 p.
8. Dijk T. A. van. Ideology and discourse. A multidisciplinary introduction / van T. A. Dijk. – Catalunya, 2001. – 64 p.
9. Fairclough, N. Language and Power / N. Fairclough. – London: Longman, 1989. – 259 p.
10. Halliday M. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning / M. Halliday. – London: Edward Arnold, 1978. – 256 p.
11. Scruton R. A Dictionary of Political Thought / R. Scruton. – New York: Hill and Wang, 1982. – 499 p.
12. Thompson J. Ideology and Modern Culture: Critical Social Theory in the Era of Mass Communication / J. Thompson. – Stanford: Stanford University Press, 1990. – 376 p.